

Потужність газотурбінної енергетичної установки суттєво залежить від температури навколишнього середовища, що робить вигідним в багатьох випадках охолоджувати повітря за допомогою подачі води в повітряний потік. В роботі представлено основні рівняння математичної моделі, що описує процес випаровування крапель води у потоці повітря і дозволяє знаходити основні параметри краплі та оточуючого її повітря в залежності від часу протікання процесу

Ключові слова: випарне охолодження повітря, математична модель, газотурбінна установка, тепломасообмін, діаметр краплі

Мощность газотурбинной энергетической установки существенно зависит от температуры окружающей среды, что делает выгодным во многих случаях охлаждать воздух путем подачи воды в воздушный поток. В работе представлены основные уравнения математической модели, которая описывает процесс испарения капель воды в потоке воздуха и позволяет найти основные параметры капли и окружающего ее воздуха в зависимости от времени прохождения процесса

Ключевые слова: испарительное охлаждение воздуха, математическая модель, газотурбинная установка, тепломасообмен, диаметр капли

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ВИПАРОВУВАННЯ КРАПЕЛЬ ВОДИ В ПОВІТРЯНОМУ ПОТОЦІ

М. О. Дикий
Доктор технічних наук*
E-mail: Dikiy_M_O@ukr.net

А. С. Соломаха
Молодший науковий співробітник*
E-mail: as_solomaha@ukr.net

В. Г. Петренко
Кандидат технічних наук*
E-mail: petrko@ukr.net

*Кафедра теоретичної та промислової
теплотехніки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
пр. Перемоги, 37, м. Київ, Україна, 03056

1. Вступ

Як відомо, потужність газотурбінної енергетичної установки суттєво залежить від температури навколишнього середовища. На рис. 1 показано вплив підвищення температури навколишнього повітря на корисну роботу циклу Брайтона. З діаграми чітко видно, як при зростанні температури навколишнього повітря зростає робота стиснення та зменшується ступінь стиснення компресора, що в результаті вимагає більше палива для досягнення тієї ж самої початкової температури циклу.

Крім того, так як температура початку циклу залишається постійною, то при підвищенні температури навколишнього повітря одночасно зменшується і отримана на турбінах робота. В сумі це призводить до падіння корисної потужності газотурбінного двигуна та коефіцієнту корисної дії установки. При підвищенні температури з 15°C до 35°C вихідна потужність падає в залежності від марки двигуна приблизно на 15...20% [1, 2].

Така суттєва залежність потужності від температури робить вигідним в багатьох випадках встановлювати різноманітні системи охолодження повітря на вході ГТД та між ступеннями компресора. Найпростіше охолодити повітря можна за допомогою подачі води в повітряний потік. Випаровування води відбувається за рахунок відбору теплоти від повітря безпосередньо

в потоці і не вимагає складного додаткового обладнання [3-4].

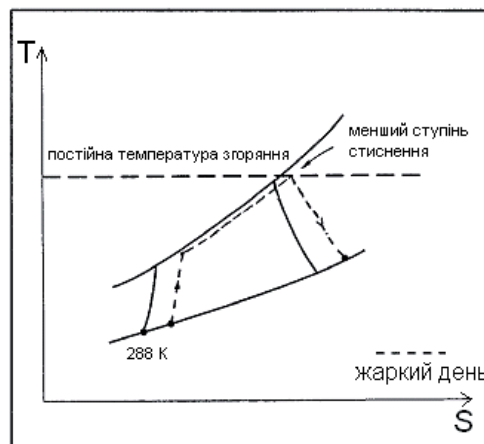

Рис. 1. Вплив початкової температури повітря (Т) на цикл Брайтона

Коли суміш повітря та води проходить через компресор та стискується, вода випаровується та ефективно охолоджує повітря в перших ступенях компресора, в яких стискується не гомогенна суміш повітря та парів води, а гетерогенна суміш вологого повітря та крапель води. Однак, наявність води викликає небезпеку еро-

зійного зношення лопаток перших ступенів компресора. В зв'язку з цим, існує необхідність розробки адекватної математичної моделі процесів тепломасообміну для визначення довжини ділянки випаровування та діаметру крапель на вході в компресор.

2. Мета роботи

Розробка основних положень та рівнянь процесу випаровування крапель води в потоці циклового повітря ГТУ.

3. Основні положення та припущення математичної моделі

Більшість відомих сьогодні методів розрахунку процесів тепло- та масообміну в нестационарних умовах базуються головним чином на результатах випаровування окремої краплі. Розрахунки виконуються при наступних припущеннях [5 – 7]:

1. Форма краплі приймається сферичною;
2. Шар пари безпосередньо біля поверхні краплі знаходиться в стані насичення;
3. Процеси внутрішньої теплопередачі здійснюються лише шляхом теплопровідності, а поширення пари – лише молекулярним шляхом;
4. Полідисперсний потік замінюється монодисперсним з урахуванням середньорозрахункового діаметру краплі;
5. Краплі не деформуються, не зливаються та не знають повторного подрібнення;
6. Після досягнення термодинамічної рівноваги температура крапель залишається постійною і дорівнює температурі мокрого термометра.

Для умов ГТУ краплі води впорскуються в рухотий потік повітря і, в залежності від значення числа Рейнольдса, процес можна розділити на дві основні ділянки (рис. 2).

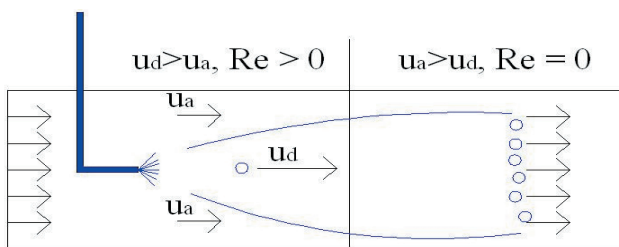

Рис. 2. Схематичне зображення процесу впорскування крапель води в потік повітря

Відразу після форсунки швидкість краплі води вище, ніж швидкість повітря, що зумовлює деяку відносну швидкість руху краплі відносно повітря Δw , в результаті чого $Re > 0$.

$$Re = \frac{d \cdot \Delta w \cdot \rho_a}{\mu_a}, \tag{1}$$

де Δw – швидкість краплі відносно швидкості повітря, м/с, $\Delta w = u_d - u_a$;
 d – діаметр краплі води, м;

μ_a – динамічна в'язкість повітря, Па·с.

Впорскнута в потік повітря крапля зазнає впливу сил тертя, швидкість її поступово падає та, в кінцевому результаті, приймає швидкість повітряного потоку. Швидкість краплі в момент часу $t + \Delta t$ можна знайти з рівності [6]:

$$\Delta w_{t+\Delta t} = \Delta w_t - \frac{3 \cdot \rho_a \cdot \Delta w_t^2 \cdot \Delta t}{4 \cdot \rho_d \cdot d} \cdot \xi, \tag{2}$$

де ρ_a та ρ_d – відповідно щільність повітря та води, кг/м³;

ξ – коефіцієнт аеродинамічного опору, який можна знайти з наступного рівняння:

$$\xi = \left(\frac{16}{Re} + \frac{2,2}{Re^{0,5}} + 0,32 \right) \cdot \left(\frac{1,5\mu_d + \mu_a}{\mu_d + \mu_a} \right), \tag{3}$$

де μ_a та μ_d – відповідно динамічна в'язкість повітря та води, кг/(м·с).

Для температур повітря в інтервалі $273K < T_a < 373K$

$$\mu_a = (0,004823 \cdot T_a + 0,3976) \cdot 10^{-5}. \tag{4}$$

Для води в інтервалі температур $273..647,2 K$ залежність в'язкості води від температури апроксимується виразом

$$\mu_d = \frac{0,03}{T_d - 260}. \tag{5}$$

В момент вирівнювання швидкостей краплі та повітря $\Delta w = 0$ і число Рейнольдса $Re = 0$, що очевидно з рівності (1) (рис. 2).

Кількість теплоти, що міститься в краплі в інтервалі часу t та $t + \Delta t$ виражається в формі:

$$Q = m_d \cdot c_{p_d} \cdot \frac{(T_{d(t+\Delta t)} - T_{d_t})}{\Delta t}. \tag{6}$$

Таким чином, температура краплі в момент часу $t + \Delta t$:

$$T_{d(t+\Delta t)} = T_{d_t} + \frac{Q \cdot \Delta t}{m_d \cdot c_{p_d}}. \tag{7}$$

Термічна рівновага між краплею та навколишнім середовищем настає в той момент, коли кількість тепла, що отримує крапля Q дорівнює тепловому потоку, що складається з конвективної складової Q_{conv} та тепла масового переносу Q_{mass} :

$$Q = Q_{conv} + Q_{mass}. \tag{8}$$

4. Розрахунок конвективного теплообміну

Кількість тепла, що передається шляхом конвекції між краплею та повітрям виражається як:

$$Q_{conv} = \alpha \cdot F_d \cdot (T_{\infty_d} - T_a), \tag{9}$$

де α – коефіцієнт конвективного теплообміну, Вт/(м²·К), який визначається з рівності:

$$Nu = \frac{\alpha \cdot d}{\lambda_a}, \quad (10)$$

де λ_a – коефіцієнт теплопровідності повітря, Вт/(м·К).

Використовуючи лінійну залежність [8], яка дійсна для температури повітря в межах 253 К < T_a < 373 К, можна записати:

$$\lambda_a = (46,766 + 0,7143 \cdot T_a) \cdot 10^{-4}. \quad (11)$$

Для примусової конвекції число Нуссельта є функцією числа Рейнольдса та числа Прандтля і визначається з співвідношення [7]:

$$Nu = 2 + 0,6 \cdot Re^{0,5} \cdot Pr^{0,33}. \quad (12)$$

Число Прандтля:

$$Pr = \frac{\mu_a \cdot c_{p_a}}{\lambda_a}. \quad (13)$$

Підставляючи отримані залежності (12) та (13) в рівняння (10) знаходимо коефіцієнт конвективного теплообміну:

$$\alpha = \frac{\lambda_a}{d} \cdot \left[2 + 0,6 \cdot \left(\frac{d \cdot \Delta w \cdot \rho_a}{\mu_a} \right)^{0,5} \cdot \left(\frac{\mu_a \cdot c_{p_a}}{\lambda_a} \right)^{0,33} \right]. \quad (14)$$

5. Розрахунок процесу масопереносу

Теплообмін за рахунок випаровування можна виразити залежністю:

$$Q_{mass} = \frac{\Delta m_d \cdot L}{\Delta t}, \quad (15)$$

де L – прихована теплота випаровування води, Дж/кг:

$$L = 1000 \cdot (2498 - 2,413 \cdot (T_d - 273,15)). \quad (16)$$

Зміна маси краплі Δm_d , що відбувається в результаті випаровування води з поверхні краплі в навколишнє повітря за інтервал часу Δt визначається як:

$$\Delta m_d = -\Delta t \cdot f_d \cdot j, \quad (17)$$

де f_d – поверхня теплообміну краплі – повітря, м²;

j – відтік маси з поверхні краплі в процесі випаровування, кг/(м²·с).

Припускається, що крапля та навколишнє середовище утворюють ізольовану систему зі своїми незмінними температурами, що мають значення T_d та T_a відповідно. Випаровування краплі відбувається у випадку, якщо повітря ненасичене водяними парами.

Відтік маси з поверхні краплі в процесі випаровування можна записати у вигляді:

$$j = Df_{mass} \cdot \Delta C_{mass}, \quad (18)$$

де Df_{mass} – коефіцієнт масової дифузії, м/с;

ΔC_{mass} – різниця масової концентрації водяної пари між поверхнею краплі та повітрям, кг/м³.

$$\Delta C_{mass} = \Delta C_{mass_d} - \Delta C_{mass_a}. \quad (19)$$

Припускаючи, що повітря навколо краплі – ідеальний газ, масову концентрацію можна записати як:

$$C_{mass_v} = \frac{M \cdot p_i}{R \cdot T_i}. \quad (20)$$

Тоді різниця масової концентрації записується як:

$$\Delta C_{mass} = \frac{M}{R} \cdot \left(\frac{p_d}{T_d} - \frac{p_v}{T_v} \right), \quad (21)$$

де M – молярна маса, кг/моль;

R – універсальна газова постійна,

R = 8,32 Дж/(моль·К);

p_v та p_d – відповідно парціальний тиск повітря та тиск на поверхні теплообміну краплі-повітря, Па.

В результаті інтенсивного перемішування крапель води можна знехтувати різницею температури на поверхні краплі та в її глибині, і в межах всієї краплі вважати її однаковою. Тоді згідно умови Стефана парціальний тиск парів води в дифузійному пограничному шарі краплі можна прийняти рівним тиску насиченої пари при цій температурі [9].

Коефіцієнт обміну масової дифузії записується у вигляді відношення:

$$Df_{mass} = \frac{Sh \cdot Df_a}{d}. \quad (22)$$

де Df_a – масовий коефіцієнт дифузії повітря.

Sh – число Шервуда.

Масовий коефіцієнт дифузії повітря:

$$Df_a = 2,26 \cdot 10^{-5} \cdot \left(\frac{101325}{P_a} \right) \cdot \left(\frac{T_a}{273,15} \right), \quad (23)$$

де P_a – тиск повітря, Па;

T_a – температура повітря, К;

ρ_a – щільність вологого повітря, кг/м³.

Для T_a ≤ 373К можна записати [8]:

$$\rho_a = \left(\frac{353,15}{T_a} \right) \cdot \left[1 - 0,377 \cdot \frac{p_v}{P_a} \right], \quad (24)$$

де p_v – парціальний тиск водяної пари, Па;

P_a – тиск повітря, який залежить від температури повітря, Па.

Парціальний тиск водяної пари p_v має максимум при повному насиченні повітря, так як кількість пари в повітря не може бути більше ніж визначено відповідно до рівноваги між водою, що знаходиться в стані водяної пари та рідини за даних умов.

Приймаючи повітря як ідеальний газ, можна записати [10]:

$$p_v = e^{77,3417 - 8,2 \cdot \ln(T_a - 0,15) + 5,7114 \cdot 10^{-3} \cdot T_a - \frac{7235,46}{T_a - 0,15}}. \quad (25)$$

Число Шервуда для примусового масового переносу є функцією числа Грасгофа та числа Шмідта, що можна виразити в наступній емпіричній залежності [7]:

$$Sh = 2 + 0,6 \cdot Re_k^{0,5} \cdot Sc^{0,33} \quad (26)$$

де Sc – число Шмідта, яке можна визначити як:

$$Sc = \frac{\mu_a}{\rho_a \cdot Df_a} \quad (27)$$

Остаточно вираз для масового потоку можна записати у вигляді:

$$j = \frac{Sh \cdot Df_a}{R \cdot d} \cdot \left(\frac{p_d}{T_d} - \frac{p_v}{T_a} \right) \quad (28)$$

6. Об'єднані рівняння для розрахунку температури краплі та повітря

Підставивши знайдені результати рівнянь (8)...(28) в рівняння (6) можна записати вираз для знаходження кількості теплоти:

$$Q = f_d \cdot \left[\alpha \cdot (T_a - T_d) - \frac{L \cdot M \cdot Sh \cdot Df_a}{R \cdot d} \cdot \left(\frac{p_d}{T_d} - \frac{p_v}{T_a} \right) \right] \quad (29)$$

Якщо підставити значення кількості теплоти з рівняння (29) в рівняння (7), то отримаємо рівняння для температури краплі при постійному $t + \Delta t$:

$$T_{d(t+\Delta t)} = T_{d_t} + \frac{\Delta t \cdot f_d}{m_a \cdot c_{pa}} \left[\alpha \cdot (T_a - T_d) - L \cdot j \right] \quad (30)$$

Знаючи температуру краплі можна розрахувати температуру повітря навколо краплі. Для цього запишемо тепловий баланс крапля-повітря:

$$m_a \cdot c_{pa} \cdot (T_{a(t+\Delta t)} - T_{a_t}) = \alpha \cdot f_d \cdot (T_{d(t+\Delta t)} - T_{a_t}) \quad (31)$$

де c_{pa} – питома теплоємність повітря, Дж/(кг К). Для інтервалу температур

$$273K < T_a < 373K$$

$$c_{pa} = 981 + 0,08 \cdot T_a \quad (32)$$

Остаточне рівняння для визначення температури повітря має вигляд:

$$T_{a(t+\Delta t)} = T_{a_t} + \frac{\alpha \cdot f_d}{m_a \cdot c_{pa}} \cdot (T_{d(t+\Delta t)} - T_{a_t}) \quad (33)$$

7. Висновки

Розроблена система рівнянь дозволяє знайти всі основні параметри одиночної краплі та оточуючого її повітря в залежності від часу протікання процесу. Це дає можливість використати її для визначення оптимального початкового діаметру краплі та необхідної відстані від системи впорскування охолоджувальної води до входу в газотурбінний двигун, які б забезпечили протікання випарного охолодження з найбільшим ефектом. При цьому, модель побудована на основі відомих загальноприйнятих та перевірених залежностях $Nu = f(Re, Pr)$ та $Sh = f(Re, Sc)$.

Результати математичного моделювання та перевірка їх адекватності будуть розглянуті в наступних публікаціях.

Література

- Walsh P. P. Gas turbine performance [Текст] / P. P. Walsh., P. Fletcher. – Blackwell Science, 2004. – 645 p.
- Giampaolo A. Gas turbine handbook: principles and practices [Текст] / A. Giampaolo. – The Fiarmon Press, INC, 2006. – 437 p.
- Holmberg M. Turbines in the Mist [Текст] / M. Holmberg, D. Herbig, S. Shilinski // Power plant technology. – 2000. – July/August. – p.17-19.
- Cataldi G. Influence of high fogging systems on gas turbine engine operation and performance [Текст] / G. Cataldi, H. Güntner, C. Matz, J. Hoffmann, A. Nemet // J. Eng. Gas Turbines Power. – 2006. – Vol.128. – p.135-144.
- Фукс Н. А. Испарение и рост капель в газовой среде [Текст] / Н. А. Фукс – Москва, 1958. – 91 с.
- Holterman H. J. Kinetics and evaporation of water drops in air [Текст] / H. J. Holterman // IMAG report. – 2003. – №12. – Wageningen UR. – 67 pp.
- Хоблер Т. Теплопередача и теплообменники [Текст] / Т. Хоблер. – Ленинград, 1961. – 820 с.
- The CRC Handbook of Chemistry and Physics [Текст] / editor-in-chief David R. Lide. – 2007. – 88th Edition. – 2640 p.
- Гладков В. А. Вентиляторные градирни [Текст] / В. А. Гладков, Ю. И. Арефьев, В. С. Пономаренко. – М.: «Стройиздат», 1976. – 216 с.
- Wexler A. Vapor pressure equation for water in the range 0 to 100°C [Текст] / A. Wexler, L. Greenspan // Journal of research of the Notional Bureau of Standards - A. Physics and Chemistry. – 1971. – Vol. 75A. – №3. – p.213-245.